

azok, akikben az emberség felől zavartalanul, a lehető legményebbről, szinte magától értetődően öltethet alakot az író fájdalmas illúziótlansága, az a meggyőződése, hogy a termő és teremő élet felé nincs már semerre út.

Ugyancsak összegező jellegű jelentésváltozatra enged következtetni, hogy a hősök, akik sebzett, didergő lélekkel élnek a szörnyű, titokzatos dolgokkal teli világban, akár nők, akár idős férfiak, olyanok, mintha gyermekek volnának. Félénk, ámuló, képzelt, s nagyon magányos kisgyerekek. A valósággal mindig a varázslatosabb oldalról szembesülnek. Az egyik éjféli órán beszélget a halottal (*Éjszakai látogatás*), a másikat munkatársa durva szava kergeti repülőgépén egyre feljebb a kék azúrba, a végtelenbe, a halálba (*Halálos mámor*), a harmadik és negyedik az *Idő múzeumába* látogat — és így tovább. De erős, mélyen élő gyermeki hajlamokra vall a gesztusokon kívül az érzékelés és kifejezés expresszivitása, az érzelmek gátlátalan, színjátékszerű kiélése, vagy a fantázia merész szárnyalása is. A kötetben különben van olyan novella, a legjobbak közül való, amelynek gyerekek a hősei. (*Új gyerek a faluban*).

Szirmai Károly egyéniségében hordja a gyermeket. Nem a játékos gámit. Inkább azt, akit Kosztolányi is, vagy Szép Ernő. Annak, hogy az alkotás szintjén ezek a hajlamok nagyobb hangsúlyt nem kaptak, hogy önálló művészi motívummá nem teljesezhettek, éppen ez lehet az oka. Szirmai Károly világában nincs már helye a gyermekség lényegének, a kompromisszumok nélküli életnek, mert nincs már az énnel olyan övezete, amit a romlás el ne ért volna, amelyben a teljesség óhaja még természetes lenne.

Szirmai Károlyt *kéttelkű író*nak szokás nevezni, akinek életműve prózai munkákból épült, pedig ő maga lírikus alkatú és szemléletű. Jelen esetben azonban az, hogy az epika mögül ki-kicsapnak a líra lángjai, nemcsak s nem is elsősorban alkat dolga. Sokkal inkább azé, amit legpontosabban talán a situáció kihívásának s a vallomás kényszerének nevezhetnénk. A mondanivaló hibátlan kifejtését, s tökéletesebb értését szolgálja, ugyanakkor szüntelen jelenlétével figyelmeztet: sorsügyekről van szó.

B. VARGA LAJOS

ÉLETÜNK HITELES FÉNYKÉPSORA

PETKOVICS KÁLMÁN: *Reggel ötkor füttyül a vicinális.*

Forum, Újvidék, 1970.

Valemennyiünket szenvedélyes kíváncsiság, csillapíthatatlan vágy tölt el akkor, amikor közvetlen környezetünkről, a körülöttünk forgolódo emberekről, egy közös talajba vetett és onnan kisarjadt sorsokról olvashatunk. Hiszen ezekbe a sorsokba mi magunk is belefoglaltatunk bonyolult lelkiállapotunkkal, sokrétű, szövevényes életkörülményeinkkel, viszonyulásainkkal.

Szeretnénk megismerni a főlészín alatt, a láthatatlanul munkálkodó

bonyolódó mozgó erőket, a rejtőzködő összefüggéseket, a dolgok és történések titkos indítékait éppúgy, mint az álcázott, alattomos akadályok leküzdhetőségét. Egyszóval tehát az eseményeknek azt a soha nem nyugvó, tovagördülő láncolatát, ami sajátos és ami egyedülálló, megnyilvánulásaiban pedig mindenkor kihát mindennapjainkra is.

Ha Petkovics Kálmán nemrég megjelent könyvét figyelmesen végigolvassuk, akkor közelebb jutunk

elhallgatott-rejtegetett, ki nem mondott óhajunk megvalósulásához.

Ez lehet talán az egyik legnagyobb, legményebbre ható intellektuális izgalom. Látni végtére magunkat is, társainkat is egy-egy adott helyzetet, vagy életkörülmény buktatóiban, a hangulati elemekkel gazdagon átszőtt s éppen ezért olvasmányos történetekben mozogni, cselekedni, viselkedni.

Elsőként *A mindenható föld* című, 1955-ben játszódo írás eseménye döbbsent meg. Hőse, Veréb András tíz évvel a földreform után sem tud belenyugodni abba, hogy földfőlösege — az új törvény értelmében — föld nélküli fiaira szálljon, akik — másfelől — meghunyszakodnak a családfo »joga« előtt. Az erős patriarchális viszonyokat egy-egy rendszerváltozás és a vele járó új birtokviszonyok nem söpörhetik el azonnal. Petkovics jól látja ezt akkor is, amikor a pusztuló szállásról, a gazda és idős nagynénje előéletéről ír. Ide, ebbe a témakörbe tartozik, a földhöz való görösös ragaszkodás mai szemmel már észbontó dokumentumképebe kell sorolnunk az *Ekék a padláson* vagy az esetett szegényekről mély együttérzéssel megírt *Uram Jánosnak hívják* történetei.

A szerző témáit sohasem a négy fal között keresi. Rövidebb-hosszabb, műfaj tekintetében nehezen meghatározható írásai riportútjai közben szülelhetnek, a közvetlen cselekvő hétköznapiokból sarjadnak ki tehát. Ezért is lehetnek annyira élethűek, Móricz Zsigmond-i, vagy Nagy Lajos-i erővel ábrázolt képsorok.

Egyik írásában a riportalany a következő szavakkal fordul az új-ságíróhoz:

»... A valóságot kell írni. A teljes valóságot. Nem részigazságokat, látszatot, vagy a felelőtlen papolásokat.« »Igyekszem — közöltem —, csak a teljes valóság, úgy látszik, bújócskát játszik velem.«

Mennyire így van! *A gyár* című írásában, vagy a *Víz Gábor feltette* a kérdést címűben nyugtalanul keresi azt a bizonyos, bújkáló valóságot a jelenségek mélyebb összefüggései után nyomozva szünet nélkül. Sehol, egyetlen helyen sem találkozhatunk elvonatkoztatott történettel,

vagy helyzetképpel. Igyekszik mindenkor a lehető legobjektivebb, leg-egyszerűbb módszerekkel és mese-szöveéssel közvetíteni mondanivalóját.

Gyakran találkozhatunk a falutól, földtől elszakadt emberekkel, akik a városban, a gyárakban új életkörülményeik közepedte is visszavágyakoznak a »mindenható« földhöz. (*Reggel ötök futyul a viciindás, A vödör.*)

Petkovics írói sokoldalúságát bizonyítja az arnyalt, megannyi meggyözö hangulatelemekkel átszőtt mesélökedv, az a kiváló megjelenítő erő, amelynek nyomán oly élet-hűen mutatkoznak meg előttünk a *Vasárnap délután* vagy a *Ketten a hűvös éjszakában* figurái.

A hangulati elemeken túl azonban ott lebeg majd minden írásában egy-egy súlyos, nyugtalanító, jól megfogalmazott kérdés, egy-egy úgynevezett »kenyes« probléma.

Ok és okozat rejtett összefüggéseiben szenvedélyesen kutatja az igazságot akkor, amikor leleplezi a nyereszkeskedés, a megvesztegetés, az előnyös családi kapcsolatok megjelenési formáit. Így ismerjük meg a *Víz Gábor* nyugtalanító kérdése nyomán megindult ellenakció szövevényes munkálkodását, vagy másutt, a gyermekfigura leglepo éleslátásából sok mindenre következtethetünk: »... Aki a porba ír, attól aligha lehet elvárni, hogy besegíti az embert traktorosnak... még akkor sem, ha a tiszta igazat írja.«

A kötet szinte valamennyi írása szociográfia-jellegű, jószemű megfigyelőre valló életdarab, az irodalmi riport, a tárcanovella, az elbeszélés határait érinti.

Bárhogyan szemléljük is azonban szempontjait, a kötet olvasása által nyert benyomásainkat nem is első-sorban a pontos, műfaj meghatározta élményanyag nyújtja, nem a műfaj teszi kézzelfoghatóvá, ismerőssé, szemléletessé, vagy éppen »életessé«.

Inkább valami egyéb, valami figyelmet keltő, természetes őszinteség az, ami rokonszenvenessé teszi a szerző írásait az olvasók szemében, a bátorsága, a szókimondása, az a bánymunka, amelyet Petkovics következetesen alkalmaz.

A Vasárnap délutánban remek jellemábrázolással, a falusi emberek jelen és valóságos életének kereszt-

metzetével, hiteles kivetésével találkozzunk. Csak az írhat ennyire **ízes** nyelven, ekkora megjelenítő erővel, aki maga is a megrajzolt hősök között élt hosszabb-rövidebb ideig, aki kitűnően ismeri valamennyi figurája lélegzetvételét, gondolatvilágát, aki a falu s az egyszerű emberek összetett lelki életének jó átérzője.

Igaz, találhatunk a kötetben néhány különleges történetet, már-már groteszk helyzetképeket és hősöket is; ilyen például a hiábavaló munkáját fontosnak tartó, időse-

metőcsősz, vagy a tiszta udvart naponta fölsőpró Tóni bácsi alakja. Ezek az írások megbontják a kötet, egységét, némiképp felhigítják, csökkentik a súlyosabb mondanivaló töménységét. Tehát olyan írások, olyan hangulatképek ezek, amelyek talán kimaradhattak volna a válogatásból.

Mindettől eltekintve azonban, ismét gazdagabbak lettünk egy ilyen figyelemre méltó, életünk hiteles fényképsorát megőrző, komoly vállalkozásra valló vajdasági könyvvel.

MOLNÁR CS. ATTILA

REGÉNYES IRODALOMTÖRTÉNET

DÉR ZOLTÁN: *Fecskelány*.
Forum, Újvidék, 1970.

1907 februárjában Lányi Ernő zeneiskolai igazgató Miskolcra Szabadkára költözött népes családjával. Legkisebbik lánya, Lányi Hedvig 1894. október 16-án született. Tizenhárom éves sem volt még, amikor 1907 júniusában a hazlátogató fiatal költőt, Kosztolányi Dezsőt, unokaöccse, Brenner József, azaz Csáth Géza, bemutatja a Lányi családnak, az apának és gyermekeknek egyaránt. Kosztolányi megajándékozta Lányi Ernőt frissen megjelent első verseskötetének, a *Négy fal között* címűnek egyik példányával.

A rajongó kis diáklány — naplója a tanúság rá — környezetében fölbukkanó minden új férfiban ideált keres. A hegedűművész csodagyerek, Vecsey Feri éppúgy megtetszik neki, mint a perzselő szemű paptanár, Csinoss Albin. Túl gyorsan váltakoznak — csak ezért nem válnak a csitirilány rajongásának huzamosabb tárgyává, nagy Ó-vé. Szabadkán is hamar talál fiút, akibe egykettőre szerelmes: Brenner Jóskát. Augusztusban naplójában

ezt vallja: »Lelkimmel szeretek egy férfit! Őt tartom az ideál megtestesülésének! Ő engem nem szeret, azt tudom, és nem is merek arra gondolni, hogy valamikor szeretni fog, hisz én egy kis porszem vagyok öhozzá képest...« Ez még Brenner Józsefre vonatkozik. De szeptemberben már naplójába másolja Kosztolányi siófoki üdvözlőlapjának kedveskedő sorait.

Hedda, mint a legtöbb kamasz, verselget. Kosztolányinak ez kapóra jön, ürügy, hogy a vers közös szeretetében kapcsolatot találjon a kislánnyal. A nagy korkülönbség — kis híján egy évtized! — nem zavarja. 1907 karácsonyan szerelmet vall a pár hó múlva 23 éves költő a 13. évét épphogy betöltött kis kékharisnyának. A kislánynak ez nagyon tetszik. Éthető, ha ő is egy-re jobban belelovalja magát az új szerelembe. A titkos — poste restante — levelezés ugyancsak romantikus dolog.

S jönnek-mennek a levelek Pest és Szabadka között. Udvarias ké-